

Józef M. DOŁĘGA
Instytut Ekologii i Bioetyki
UKSW w Warszawie

Słowo o terminie ekofilozofia

Termin *ekofilozofia* wszedł oficjalnie do słownika filozoficznego na VI Zjeździe Filozofii Polskiej w 1995 roku w Toruniu. Do Sekcji: **Ekofilozofia i filozofia życia** zgłoszono 29 referatów. Część z nich dotyczyła ekofilozofii. Od Zjazdu Toruńskiego termin ten zaczyna funkcjonować coraz częściej w tekstach publikowanych i w wykładach, znakiem tego są dwa numery **Ateneum Kapłańskiego 138(2002)2, 139(2002)3** i cały szereg publikacji oraz wykłady kursoryczne i monograficzne w uniwersytetach i akademiach, np.: Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Uniwersytet Adama Mickiewicza, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Papieska Akademia Teologiczna, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Śląski, Uniwersytet w Białymstoku, Akademia Podlaska, Pomorska Akademia Pedagogiczna, Politechnika Lubelska, Politechnika Łódzka, i inne. Artykuł prezentuje analizy dotyczące terminu, pojęcia, koncepcji, problematyki merytorycznej ekofilozofii, ma na celu przybliżyć Czytelnikowi zasadnicze zręby ekofilozofii.

W analizie semantycznej terminu *ekofilozofia* wyjdziemy od znakomitego tekstu Antoniego B. Stępnia na temat filozofii zamieszczonego w *Słowniku pojęć filozoficznych*¹.

1. Filozofia – jak wiadomo termin ten pochodzi z języka greckiego: *philosophia*, *φιλοσοφία* i oznacza – umiłowanie mądrości (*phileo*, *φιλέω* – miłuję, dążę; *sophia*, *σοφία* – mądrość, wiedza).

Termin ten posiada wiele odcieni znaczeń, a mianowicie:

- znaczenie najogólniejsze: wiedza o świecie, wiedza dotycząca bytu jako bytu, wiedza dotycząca przedmiotu (przedmiotów), wiedza dotycząca źródeł i granic poznania;

¹ Słownik pojęć filozoficznych, pod red. W. Krajewskiego, WN Scholar, Warszawa 1996, 57-60.

- znaczenie światopoglądowe: oznacza światopogląd zapewniający osobie ludzkiej orientację w świecie i umożliwiający życie rozumne;
- znaczenie naukowotwórcze oznacza teorie wiedzy naukowej.

Termin *sophia, σοφία* pierwotnie oznaczał wszelkiego rodzaju teoretyczną i praktyczną mądrość, którą mędrzec (*sophos, σοφός*) wyróżniał się wśród przeciętnych ludzi. Nadano temu słowu znaczenie przede wszystkim teoretyczne, które umożliwiało zdobycie jakiejś umiejętności (*techne, τέχνη*) lub praktycznej działalności (*arete, ἀρετή*). Nauczyciela tak pojmowanej wiedzy nazywano sofistami (*sophistes, σοφιστής*). Natomiast filozofa (*philosophos, φιλόσοφος*) odróżniano od sofisty i mędrca, właśnie filozofowie powinni metodycznie dążyć do zdobycia mądrości, do zdobycia wiedzy o tym, co naprawdę istnieje. W związku z tym w myśli europejskiej możemy wyróżnić przede wszystkim dwa zasadnicze znaczenia terminu filozofia:

1° Filozofia jako najogólniejsza nauka o świecie lub zbiór kilku ogólnych nauk filozoficznych;

2° Filozofia jako światopogląd przede wszystkim mający praktyczne znaczenie.

Oba te rozumienia filozofii nie są przeciwstawne, a można je rozumieć jako ujęcia komplementarne.

2. Ekofilozofia – termin składa się z trzech wyrażen greckich:

- *oikos, οἶκος* – oznacza: środowisko, dom; mieszkanie, siedzibę, mienie rodzinne, gospodarstwo, rodzinę;
- *phileo, φιλέω* – oznacza: miłuję, dążę;
- *sophia, σοφία* – oznacza: mądrość z aspektem teoretycznym i praktycznym.

Zatem **ekofilozofia**, w najogólniejszym rozumieniu, **jest nauką filozoficzną o środowisku**. Inaczej mówiąc **ekofilozofia jest nauką filozoficzną o środowisku przyrodniczym i społecznym, czyli o ekosystemie ziemskim i jego otoczeniu z aspektami teoretycznymi i praktycznymi**. Krócej mówiąc: **ekofilozofia jest nauką o ekosystemie i jego otoczeniu**. Określenia te zawierają terminy, które należy wyjaśnić, a mianowicie:

- **nauka filozoficzna**: charakterystyka tej nauki zawarta jest w epistemologii i metodologii filozofii, analogicznie do filozofii należy wypracować epistemologię i metodologię ekofilozofii, uwzględniając specyfikę w przyjmowanych koncepcjach tej nauki;
- **środowisko**: rozumiemy w ujęciu całościowym, czyli ze wszystkimi sferami, w których toczy się proces życia i istnieje człowiek, a mianowicie: atmosferą, hydrosferą, litosferą, kosmosferą, biosferą, antroposferą;
- **system (σύστημα)**: termin ten jest pomocny w opisie nie tylko różnorodnych podsystemów przyrodniczych, ale również w opisie podsystemów społecznych, ekonomicznych, technicznych, przemysłowych itp. Wielki system to

jeden wielki obiekt sterowania, który według Mieczysława Lubańskiego² charakteryzuje się następującymi właściwościami:

- system ten składa się z podsystemów, które można wyróżnić i opisać;
- każdy z podsystemów ma własny cel działania, a jego efektywność może być oceniana w zależności od procesu sterowania;
- cały system ma ogólny cel działania, a jego efektywność ocenia się na podstawie działania podsystemów;
- w podsystemach, jak też między nimi, zachodzą liczne sprzężenia;
- w systemie istnieje hierarchiczna struktura sterowania;
- rozbudowana sieć informacyjna gwarantuje celowe funkcjonowanie i optymalizację systemu;
- w systemie obserwuje się współdziałanie ludzi, wytworów człowieka i środowiska przyrodniczego – wszystkie te elementy systemu tworzą środowisko;
- **ekosystem (οίκο-σύστημα)**: na treść terminu ekosystem³ składają się następujące elementy:
 - organizmy żywe (biosfeda) – czynniki biotyczne;
 - i człowiek z całą antroposferą;
 - oraz czynniki abiotyczne – atmosfera, hydrosfera, litosfera, kosmosfera, magnetosfera. W poznaniu naukowym możemy prowadzić badania małych ekosystemów o dużej złożoności, oraz można rozpatrywać wielki ekosystem ziemski, uwzględniając wszystkie oddziaływania wewnętrzne oraz wpływ otoczenia na ten system, czyli najbliższego otoczenia kosmicznego Ziemi i Kosmosu;
- **otoczenie**: pojęcie otoczenia jest związane z rozumieniem systemu, a przez system⁴ rozumiemy zespół różnych elementów wzajemnie ze sobą powiązanych, na siebie oddziaływujących i stanowiących pod pewnym względem całość. Określenie to nawiązuje do filologicznego znaczenia terminu „system”

² M.Lubański, *Informacja – system*, w: M.Heller, M.Lubański, S.W.Ślaga, *Zagadnienia filozoficzne współczesnej nauki. Wstęp do filozofii przyrody*, Warszawa 1982², 29-31; Kierzkowski, *Elementy informatyki*, 497-498.

³ Por.: A. M. Mannion, *Zmiany środowiska Ziemi. Historia środowiska przyrodniczego i kulturowego*, tłum. Joanna Wibig, WN PWN, Warszawa 2001, 15-17.

⁴ Por. *Mały słownik terminów i pojęć filozoficznych*, oprac. A.Podsiad, Z.Więckowski, Warszawa 1983; 380-381; *Słownik wyrazów obcych, red. naukowy J.Tokarski*, Warszawa 1971, 723; J.Bocheński, *O systemie*. Wykład wygłoszonych w ATK 1987-11-05, SPhCh 24/1988, 2/235-248; *Problemy metodologii badań systemowych*, tłum. E.Kaparisi, Warszawa 1973; S.Młynarki, *Elementy teorii systemów i cybernetyki*, Warszawa 1974; *Ogólna teoria systemów*, pod. red. G.J.Klira, tłum. C.Bergman, Warszawa 1976; W.Sadowski, *Podstawy ogólnej teorii systemów. Analiza logiczno-metodologiczna*, tłum. A.Lewicka, Warszawa 1978; L. von Bartalanffy, *Ogólna teoria systemów. Podstawy, rozwój, zastosowania*, tłum. E.Waydyłłow-Woźniak, Warszawa 1984; M.Lubański, *Informacja – system*, w: M.Heller, M.Lubański, S.W.Ślaga, *Zagadnienia filozoficzne współczesnej nauki*, Warszawa 1982², 14-70; *Nauka – technika – system*, pod red. W.Gasparskiego i D.Miller, Wrocław 1981.

(gr. systema) i podkreśla taki układ elementów, który tworzy pewną całość uwarunkowaną stałym łańcem jego części składowych w świecie realnym lub w sferze poznania ludzkiego. System stanowi całość, w której elementy są powiązane z sobą relacjami oddziaływania i stanowią jego strukturę. Każdy system otwarty ma swoje **otoczenie**. W przyrodzie i w poznaniu ludzkim występują przede wszystkim systemy otwarte. **Otoczenie jest to rzeczywistość, która wchodzi lub może wchodzić w relacje z systemem;**

- **aspekt teoretyczny ekofilozofii** oznacza poznanie teoretyczne ekosystemu na różnych poziomach złożoności;
- **aspekt praktyczny ekofilozofii** oznacza różnego rodzaju zastosowania nauki w ekosystemie, np. sozotechnika.

Rys. Dorota Maleszewska